

नेपालका सामुदायिक रेडियोमा महिला सहभागिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी संकाय स्नातकोत्तर
तह द्वितीय खण्ड पत्रकारिता तथा आमसञ्चार
बिषयको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्ने
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोध-पत्र

शोध कर्ता
सुवास खतिवडा
परीक्षा सि.नं. ३३१७
त्रिविदि दर्ता नं. ६-१-४०-११८४-९६
२०६९

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानवीकी संकाय अन्तरगत स्नातकोत्तर तहको नयाँ पाठ्यक्रम अन्तरगतको पत्रकारिता तथा आमसञ्चार विषयमा अध्ययन गरी सुवास खतिवडाले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानवीकी संकाय अन्तरगत स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि नेपालका सामुदायिक रेडियोमा महिला सहभागिता शिर्षकमा केन्द्रीत भई प्रारम्भ गरेको शोध अनुषन्धान कार्य मेरो निर्देशनमा पूरा भएको हो । उहाँले पूरा गर्नुभएको यो शोध प्रतिवेदन अध्ययनको निष्कर्ष र प्रस्तुतीकरणबाट म सन्तुष्ट छु । यस शोध प्रतिवेदनलाई मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

प्रवलराज पोखरेल
शोधपत्र निर्देशक
मिति: २०६९ मंसिर ५ गते

स्वीकृति पत्र

रत्न राज्य लक्ष्मी क्याम्पस, रामशाहापथ काठमाडौंमा पत्रकारिता तथा आमसञ्चार विषयमा स्नातकोत्तर तह अध्ययन गर्ने छात्र श्री सुवास खतिवडाले त्रिविधि मानविकी संकाय अन्तरगत स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि नेपालका सामुदायिक रेडियोमा महिला सहभागिता अध्ययन शिर्षकमा शोध अध्ययन कार्य पूरा गरी स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको यो शोधपत्र प्रतिवेदन यस मुल्याङ्क समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

मुल्याङ्कन समिति

.....
राजेन्द्र सुवेदी
(बाह्यपरीक्षक)

.....
प्राध्यापक पी. खरेल
(विभागीय प्रमुख)

.....
सहप्राध्यापक प्रवलराज पोखरेल
(शोधपत्र निर्देशक)

हार्दिक आभार

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी शास्त्र संकाय अन्तर्गत पत्रकारिता तथा आमसञ्चार विभाग द्वितीय बर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो । यो अध्ययन नेपालका सामुदायिक रेडियोमा महिला सहभागिता शिर्षकमा केन्द्रित भएर गरिएको छ ।

यो अनुषन्धान प्रतिवेदन तयार पार्ने सिलसिलामा धेरै महानुभावहरुबाट सहयोग प्राप्त भएको छ । सर्वप्रथम, सह प्राध्यापक श्री प्रवलराज पोखरेलबाट प्राप्त निर्देशन , सल्लाह, सहयोग र हौसलाका लागि उहाँलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । उहाँको सहयोग प्रेरणादायी र उत्साहवर्द्धक रहेको छ ।

त्यसैगरी, शोधपत्रका लागि आवश्यक सुचना, जानकारी सङ्कलन गर्ने क्रममा आफू कार्यरत सामुदायिक रेडियोसम्बन्धी तथ्याङ्कहरु उपलब्ध गराई स्टेसन मेनेजरहरु र रेडियोकर्मी तथा सामुदायिक रेडियो प्रसारक संघका पदाधिकारी एवं सचिवालमा कार्यरत मित्रहरुले सहयोग गर्नुभएको छ । म उहाँहरुप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय समक्ष प्रस्तुत गर्दै यो शोधपत्र यस विषयसँग सम्बन्धित अध्ययन अनुषन्धानका लागि सहयोगी हुने विश्वास लिएको छु ।

सुवास खतिवडा

विषय - सूची

अध्याय एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ विश्वमा सामुदायिक रेडियो	४
१.२ क) ल्याटिन अमेरिका र उत्तर अमेरिका	४
१.२ (ख) युरोप	६
१.२ (ग) अफ्रिका	७
१.२ (घ) अष्ट्रेलिया	९
१.२ (ङ) एसिया	१०
१.२ (च) दक्षिण एसियामा सामुदायिक रेडियो	११
१.२ (छ) नेपालमा सामुदायिक रेडियो	१३
१.२ (ज) नेपालमा एफ एम रेडियोहरुको प्रकृति	१४
१.२ (झ) नेपालमा एफ एम रेडियोहरुको विकास क्रम	१५
१.२ (ञ) कस्ता रेडियोलाई सामुदायिक रेडियो भन्ने	१६
१.३ समस्याको कथन	१९
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	२१
१.५ शोधपत्रको प्रयोजन	२१
१.६ अध्ययनको सान्दर्भिकता	२१
१.७ अध्ययनको महत्व तथा औचित्य	२२
१.८ अध्ययनको सीमा	२३

अध्याय दुई : सन्दर्भ साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सामुदायिक रेडियो र महिला सहभागिता	२४
२.२ विश्वमा महिलाहरूकै अगुवाईमा सञ्चालित सामुदायिक रेडियो	२८
२.२ (क) एसिया प्यासिफिक	२८
२.२ (ख) युरोप	२९
२.२ (ग) फिजि	३०
२.२ (घ) अफ्रिका	३०
२.२ (ङ) एसिया	३०
२.२ (च) भारत	३१
२.२ (छ) अफगानिस्तान	३१
२.३ सामुदायिक रेडियोका विशेषताहरू	३१
२.३.१ सामुदायिक रेडियोका केही सभा गुणहरू	३२
२.३.२ जनताको पहुँच र सहभागिताका सिद्धान्तहरू	३२
२.३.३ स्वामित्व	३३
२.३.४ व्यवस्थापन	३३
२.३.५ कोष	३३
२.३.६ सम्पादकिय स्वतन्त्रता र विश्वसनियता	३४
२.३.७ समुदायका विभिन्न समूह र हितको प्रतिनिधित्व	३४
२.३.८ अल्प सङ्ख्यक तथा पाखा परेकाहरू	३४
२.४ सामुदायिक रेडियोले गर्ने कामहरू	३५
२.४ (क) स्थानिय पहिचान, विशेषता र संस्कृतिको भल्काउनु	३५
२.४ (ख) मौलिक भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु	३६

२.४ (ग) कार्यक्रम र विषयवस्तुको विविधता प्रस्तुत गर्नु	३६
२.४ (घ) खुला छलफल र प्रजातान्त्रिक प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गर्नु	३७
२.४ (ङ) नागरिक समाजलाई सशक्त र सक्रिय बनाउनु	३८
२.४ (च) निमुखाहरूको बोलि दिनु	३८
२.५ नेपालमा प्रसारण माध्यमको विकास	३९

अध्याय तीन : अध्ययन विधि

३.१ विषय परिचय	४३
३.२ सामुदायिक रेडियोको छनौट	४४
३.३ तथ्याकं संकलन विधि	४६
३.३ (क) प्रश्नावली	४६
३.३ (ख) अवलोकन	४६
३.३ (ग) अन्तर्वार्ता	४६
३.३ (घ) समूहगत छलफल	४६
३.३ (च) व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता	४७
३.४ पूर्व प्रकाशित सामग्रीहरूको अध्ययन	४७
३.५ अध्ययनको सीमा	४७
३.५ तथ्याकंको विश्वसनीयता तथा वैधता	४८

अध्याय चार : तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण तथा विश्लेषण

४.१ रेडियो व्यवस्थापन/प्रशासनमा महिला सहभागिता	४९
४.२ व्यवस्थापनको मुख्य पदमा महिला	५१

४.३ रेडियोको कार्यकारी बोर्डको गठन	५२
४.४ कर्मचारी नियुक्ति	५३
४.५ कर्मचारीको पेसागत विकास	५४
४.६ रेडियो स्टेसनको व्यवस्थापन महिलाका निमित्त काम गर्ने बातावरण	५५
४.७ (क) गठन र व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता	५५
४.७ (ख) कार्यकारी बोर्डको गठन	५७
४.७ (ग) सकारात्मक पक्ष	५८
४.७ (घ) नकारात्मक पक्ष	५९
४.८ रेडियो कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारणमा महिला सहभागिता	५९
४.९ रेडियोको नीति नियम र अभ्यास	६१
४.१० महिला रेडियोकर्मिले रेडियो छाड्ने कारणहरु	६२
४.११ महिला विरुद्ध भेदभावसम्बन्धी महिला रेडियोकर्मिका केही अभिव्यक्तिहरु	६३
४.१२ रेडियोले बनायो अधिकारकर्मी	६३

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र सुझाव

५.१ (क) अध्ययनको सान्दर्भिकता	६७
५.१ (ख) आवाज विहिन, महिला, गरिब र मूलधार बाहिर पारिएकाहरुको	६७
५.१ (ग) लागू गरिने मूल्य ढाँचा	६७
५.१ (घ) महिला सहभागिता सुनिश्चित गराउँदा थप लगानी हुन्छ	६९
५.१ (ङ) रेडियो सञ्चालनमा महिला सहभागिता	७०

५.१ (च) सगंठनात्मक नीति एवम् अभ्यासमा लैङ्गिक समानता	७२
५.१ (छ) व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता	७४
५.१ (ज) रेडियो कर्मचारीको सम्बन्धमा लैङ्गिक समानता	७६
५.१ (झ) सामुदायिक रेडियो कार्यक्रममा लैङ्गिक समानता	७७
५.२ (क) भावी रणनीति	७८
५.२ (ख) सञ्चालनका लागि साभ्का ढाँचाको विकास	७८
५.२ (ग) सञ्चालन एवं व्यवस्थापन लैङ्गिक समानता मैत्रीपूर्ण ढाँचा	७९
५.२ (घ) मानव श्रोतको सक्षम विकासमा सामुदायिक रेडियोका कार्यक्रम	७९
५.२ (ङ) रेडियो भित्र बाचडग श्रृजना गर्ने	८०
५.२ (च) सामुदायिक रेडियोहरुमा महिला तथा बाहिर पारिएकाहरुको भूमिका...	८०
५.३ सुभावरु	८१